

УДК 336.76

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ КРЕДИТНОГО РИНКУ

Людмила Шкварчук; Вікторія Косик; Христина Воробій

Національний університет «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

Резюме. Проведено дослідження інфраструктури кредитного ринку на прикладі ринку Європейського Союзу. Визначено та аргументовано, що рівень розвитку інфраструктури є визначальним чинником ефективності функціонування кредитного ринку. Ідентифіковано типи інфраструктурних суб'єктів кредитного ринку ЄС. Оцінено їх роль у забезпеченні стабільного функціонування ринку. Визначено, що найбільша кількість кредитних інституцій у межах кредитного ринку ЄС характерна для Німеччини. Проаналізовано й виявлено, що рівень конкуренції на кредитному ринку цієї країни також є найбільшим. Зазначено, що кількість кредитних інституцій в інших країнах ЄС у кілька разів менша за ідентичний показник у Німеччині. Загальний розкид значень складає майже 9000%. Визначено, що за показником загальної кількості інституцій кредитного ринку Україна посідає лідируючі позиції. Шляхом порівняння даних визначено, що за обсягом активів небанківських кредитних установ найбільша частка також належить Німеччині (23% сукупного ринку ЄС) та Франції (22% сукупного ринку ЄС), а найменша – Естонії, Болгарії та Угорщині. На основі статистичних даних розраховано коефіцієнти концентрації банківських установ Європейського Союзу та України за величиною активів, здійснено порівняння. Необхідні показники та статистичні дані систематизовано та зображено графічно. Розраховано й доведено, що в цілому значення коефіцієнтів концентрації CR3, CR5, CR10 для банківської інфраструктури в Україні є вищим, ніж у середньому для ринку ЄС: на 10 найбільших банків України припадає більше 90% ринку. Зауважено, що в умовах кризи (локдаун 2020 р., війна 2022 р.) рівень концентрації на кредитному ринку України зростає та незначною мірою знижується при пожевженні економіки країни. Визначено та конкретизовано переваги й недоліки зростаючої концентрації кредитного ринку. Враховуючи отримані значення коефіцієнтів концентрації, зроблено висновок про необхідність подальшого удосконалення кредитної політики в Україні, зокрема в частині удосконалення функціонування фінансової інфраструктури.

Ключові слова: інфраструктура кредитного ринку, концентрація банківських установ, небанківські фінансові установи.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03.090

Отримано 11.04.2023

UDC 336.76

ASSESSMENT OF DEVELOPMENT OF THE CREDIT MARKET INFRASTRUCTURE

Liudmyla Shkvarchuk; Viktoriia Kosyk; Khrystyna Vorobii

Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine

Summary. This article examines the infrastructure of the credit market using the example of the European Union market. It was determined and argued that the level of infrastructure development is a

determining factor in the effectiveness of the credit market. The types of infrastructure entities of the EU credit market have been identified. Their role in ensuring the stable functioning of the market is assessed. It was determined that Germany has the largest number of credit institutions within the EU credit market. It was analyzed and found that the level of competition in the credit market of this country is also the highest. It is noted that the number of credit institutions in other EU countries is several times smaller than the identical figure in Germany. The total spread of values is almost 9000%. It was determined that according to the indicator of the total number of credit market institutions, Ukraine occupies a leading position. By comparing the data, it was determined that Germany (23% of the total EU market) and France (22% of the total EU market) have the largest shares in terms of assets of non-bank credit institutions, while the smallest share is in Estonia, Bulgaria and Hungary. On the basis of statistical data, the concentration coefficients of banking institutions of the European Union and Ukraine were calculated by the size of assets, and a comparison was made. The necessary indicators and statistical data are systematized and depicted graphically. It has been calculated and proven that, in general, the concentration coefficients CR3, CR5, CR10 for the banking infrastructure in Ukraine are higher than the average for the EU market: the 10 largest banks of Ukraine account for more than 90% of the market. It is noted that in the conditions of the crisis (lockdown in 2020, war in 2022), the level of concentration in the credit market of Ukraine increases and decreases to a small extent when the country's economy revives. The advantages and disadvantages of the growing concentration of the credit market are defined and specified. Taking into account the obtained values of the concentration coefficients, a conclusion was made about the need for further improvement of the credit policy in Ukraine, in particular in terms of improving the functioning of the financial infrastructure.

Key words: credit market infrastructure, concentration of banking institutions, non-banking financial institutions.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03.090

Received 11.04.2023

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною економіки кожної країни є кредитний ринок. Необхідною умовою ефективної роботи ринку є розвинена інфраструктура. Якщо інфраструктура працює надійно, це сприяє фінансовій стабільності як ринку, так і фінансової системи у цілому.

Ефективне функціонування фінансової інфраструктури значною мірою визначається рівнем конкуренції на ринку та, відповідно, концентрації. Ринкова концентрація відіграє ключову роль у визначенні того, як вигоди розподіляються між позичальниками та кредиторами. На відміну від товарних ринків, висока конкуренція на кредитному ринку може завдати шкоди споживачам у сегментах ринку з високим ризиком, оскільки кредитори можуть інвестувати в технологію перевірки з фіксованою вартістю, яка відсіює споживачів, які, ймовірно, не виконають зобов'язань, дозволяючи кредиторам стягувати нижчі процентні ставки для решти споживачів. Проте негативним є й стан ринку із надмірною концентрацією, за умов якого кредитори, володіючи ринковою владою, можуть зловживати кредитною вартістю. Усе це зумовлює необхідність здійснення досліджень рівня розвитку інфраструктури з метою виявлення оптимальних співвідношень конкуренції та концентрації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження загроз та ризиків, пов'язаних із концентрацією на кредитному ринку, були темою дослідження багатьох учених. Зокрема, Васильчишин О. Б. (2017) зазначає, що концентрація у банківському секторі України чинить негативний вплив на фінансову безпеку країни [6]. Кульпінський С. В. (2007) стверджує, що концентрація є причиною отримання підвищених прибутків у банківській сфері [9]. Гасюк О.М. (2016) вказує на наявність значного зв'язку між структурою банківського сектора й фінансовою стабільністю [7].

Petersen, M. A., & Rajan, R. G. (1995) доводять, що кредиторам вигідніше працювати на ринку з високою концентрацією через легкість формування контролю над активами позичальника [4]. У той же час, Yannelis C. & Zhang Lee A. (2021) доводять, що коли ринки конкурентні, усі кредитори стикаються з більш ризикованим пулом позичальників, що може призвести до підвищення процентних ставок і зниження

добробуту споживачів [5]. Bonini S., Dell'Acqua A., Fungo M., Kysucky V. (2016) вважають, що концентрація ринку призводить до зростання вартості залучення боргового фінансування фірм. Проте цей ефект, на думку вчених, повністю компенсується, якщо відносини між фірмою та банком тривалі та всеосяжні [1]. Kukk M., Paulus A. and Reigl N. (2022) виявили слабку U-подібну залежність між концентрацією ринку та системним ризиком для країн Західної Європи, де пов'язані дуже низький і високий рівні концентрації ринку з вищим системним ризиком [2].

На зростання рівня концентрації банківського сектора України постійно вказує НБУ [10]. При цьому варто зазначити, що підвищення рівня концентрації банківського сектора України (за показником індекс Херфіндаля – Хіршмана (ННІ) зі значенням не нижче від 0,08 (800) за активами) визначалось як мета у Комплексній програмі розвитку фінансового ринку України до 2020 року [8]. Отже, концепція концентрації ринку має двоїстий характер. З одного боку, лише великі банки (з достатнім рівнем величини капіталу) можуть надавати якісні послуги та демонструвати високу стійкість в умовах невизначеності. Саме тому однією з вимог Базель III є підвищення рівня капіталу банків. Проте, надмірна концентрація ринку має ряд негативних проявів: монопольне ціноутворення та обмеження конкуренції. Тому дослідження рівня концентрації ринку банківських послуг в Україні та світової практики є актуальним завданням сучасної науки.

Метою дослідження є оцінювання рівня концентрації кредитного ринку в країнах ЄС та Україні задля виявлення спільних та відмінних елементів розвитку інфраструктури ринку.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети поставлено такі наукові завдання: розкрити сутність елементів інфраструктури кредитного ринку ЄС; визначити рівень концентрації ринку банківських послуг країн ЄС; оцінити ролі небанківських фінансових установ у забезпеченні розвитку кредитного ринку ЄС; провести порівняння рівня концентрації на кредитному ринку ЄС та України; дати рекомендації щодо ефективного розвитку інфраструктури кредитного ринку України, ґрунтуючись на досвіді країн ЄС.

Для виконання поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, індукція, аналогія.

Виклад основного матеріалу. Під інфраструктурою кредитного ринку доцільно розуміти сукупність законів та установ, які забезпечують дієвий доступ до фінансування через сучасні механізми банкрутства, кредитування під заставу рухомого майна, що підвищує фінансову стабільність за рахунок диверсифікації фінансових продуктів і послуг, а також покращує управління ризиками, оцінювання та пом'якшення через інформаційну асиметрію, підтримує соціально відповідальне економічне зростання. У межах дослідження ми абстрагуємось від законодавчого забезпечення, концентруючи увагу лише на інфраструктурі як сукупності установ.

Європейський кредитний ринок перебуває на етапі зростання. Проте темпи у різних компонентах інфраструктури такого ринку є нерівномірними. У довготерміновій перспективі ефективність загальноєвропейської інфраструктури має бути підвищена, а ефективність фінансових ринків ЄС має сприятися багатьма способами. Підвищення ефективності та інтеграція платіжних систем і фінансових систем у цілому є важливими елементами інтеграції України та ЄС.

Можемо виокремити таких ключових суб'єктів інфраструктури кредитного ринку Європи: банківські установи та небанківські фінансові установи. У свою чергу, банківські установи ЄС можуть класифікуватися за кількома критеріями – формою власності, функціональним призначенням, спеціалізацією, типом організації роботи

тощо. Різноманітність форм власності є особливою рисою, що характерна банкам європейських країн.

За функціональною ознакою у країнах ЄС функціонують комерційні банки, які здійснюють усі види банківських операцій, визначених законодавством відповідної країни); депозитні банки, основним завданням яких є акумуляція заощаджень; емісійні банки, що виконують випуск в обіг готівкових грошей та не співпрацюють з клієнтами-приватними особами.

Загалом, за даними на початок липня 2022р. у Європейському Союзі налічувалося 5171 функціонуючих банків у 27 країнах світу [3]. Тепер проаналізуємо список країн Європи з найбільшою кількістю банків (рис. 1).

Найбільша кількість кредитних установ у ЄС припадає на такі країни, як Німеччина – 1427, Польща – 582, Австрія – 468, Італія – 444, Франція – 401. Дані країни характеризуються високим рівнем розвитку економіки та кредитного ринку сектора в цілому. Відповідно до представленої інформації, можна стверджувати, що на ринках цих країн існує найбільша конкуренція. Проте варто відзначити значну нерівномірність розподілу значення показника, який досягає значення у 9000%. Україна в даному списку посідає лідируючі позиції, адже, відповідно до даних НБУ, у нашій країні налічується 67 банків та 1664 учасники небанківського ринку.

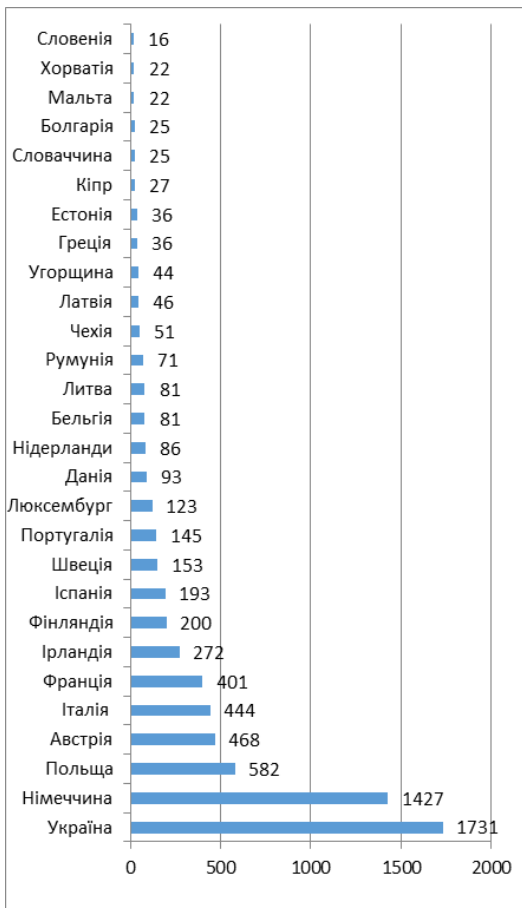

Рисунок 1. Розподіл кредитних установ у країнах Європи у 2022 році за загальною кількістю

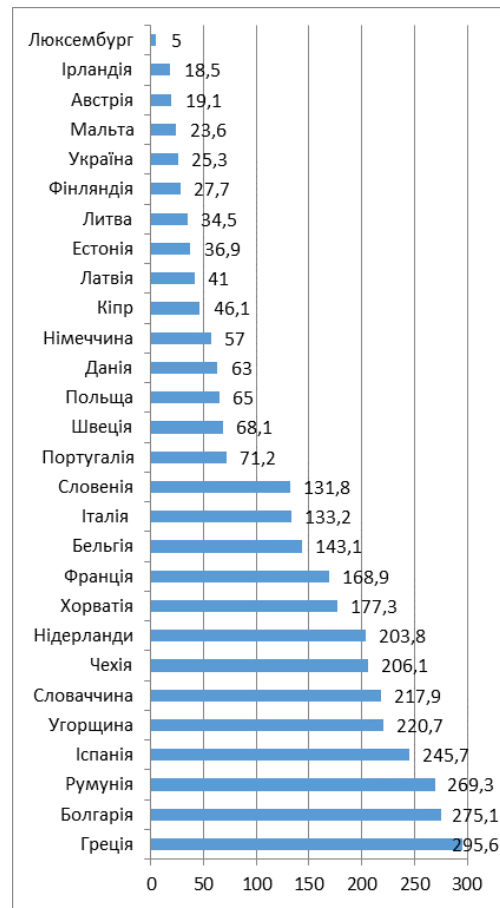

Рисунок 2. Розподіл кредитних установ у країнах Європи у 2022 році за чисельністю громадян на одну кредитну установу, тис. осіб

Джерело: Складено на основі розрахунків за даними [3].

Інформація про кількість громадян країни в розрахунку на одну кредитну установу представлена на рис. 2. Відповідно до нього, можемо казати про значну нерівномірність фізичної доступності кредитних послуг для громадян різних країн Європи. Найбільше громадян у розрахунку на одну установу у Греції – 295,6 тис. осіб, а найменшу – у Люксембурзі – 5 тис. осіб. Для кредитного ринку України значення цього показника становлять 25,3 тис осіб. За цим показником наша країна займає позицію між Фінляндією (27,7 тис осіб) та Мальтою (23,6 тис. осіб).

Маючи такі дані, можемо охарактеризувати рівень концентрації кредитного ринку ЄС та України. Для цього були проведено прості розрахунки, в результаті яких отримано частки ринку ЄС за кількістю банків кожної країни. Лідерами на європейському ринку кредитних послуг є Німеччина із часткою ринку 27,6%, Польща (11,26%), Австрія (9,05%), Італія (8,59%), Франція (7,75%). Україна займає лише 1,3% серед списку поданих країн на кредитному ринку.

Лідерство цих країн помітне не лише при обчисленні величини ринкової частки, а й при використанні коефіцієнта концентрації. Цікавим є припущення, що частка перших трьох країн у загальній кількості інфраструктурних учасників кредитного ринку ЄС становить 47,9%; перших 5-ти країн ЄС – 64,24% (висококонцентрований ринок та олігополістична конкуренція); а на перших 10-ть країн припадає 82,87% усієї кредитної інфраструктури. Бачимо, що топ-10 європейських країн є абсолютними лідерами на ринку ЄС.

У 2022 р. загальні банківські активи країн Євросоюзу склали понад 30,44 трлн євро. Аби оцінити, частки яких банків у загальній сумі активів були найбільшими, виберемо 10 найбільших банків європейських країн та оцінимо їх активи.

Тепер охарактеризуємо небанківські фінансові установи кредитного ринку ЄС. Сукупні активи даного сектора кредитного ринку склали 21385 млрд євро у 2021 році. Розглянемо детальніше, на які країни припала найбільша частка активів небанківського фінансового сектора. Дані наведено на рис. 2.

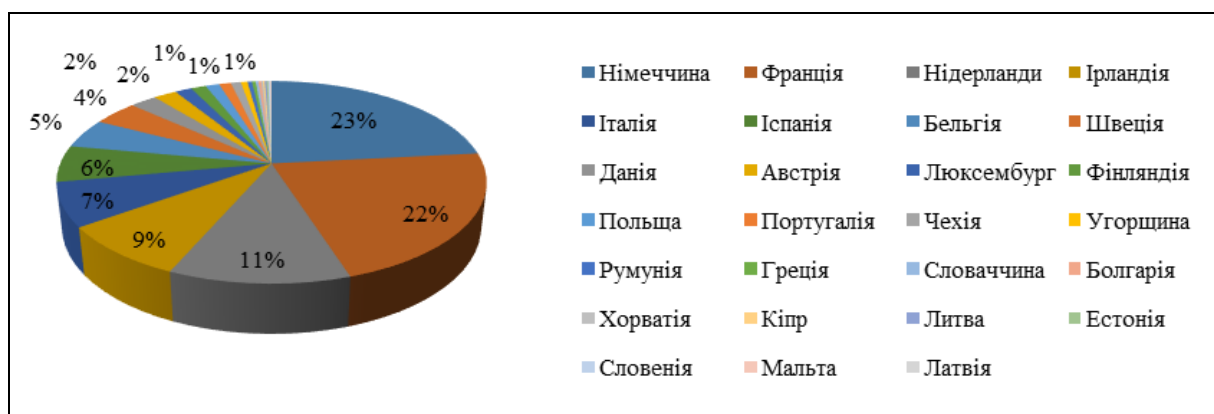

Рисунок 2. Географічний розподіл активи в небанківського фінансового сектора ЄС у 2021 році

Джерело: Складено на основі розрахунків за даними [12].

Зі структури чітко бачимо, що більше 20% активів займають кошти небанківських установ Німеччини та Франції, 11% припадає на активи Нідерландів. Менше 10% склали активи інших країн.

Щодо України, то її модель значною мірою схожа із загальною ситуацією в Європі: кілька найбільших банків є лідерами за більшістю показників, та при можливому злитті утворюють монополію на кредитному ринку України. Серед них відзначимо: 1) Креді Агріколь Банк (Credit Agricole, Франція, є дочірній банк в рф); 2) ПриватБанк (державний); 3) Ощадбанк (державний); 4) Укрексімбанк (державний); 5) Uksibbank (BNP Paribas Group, Франція, є дочірній банк в рф); 6) Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща); 7) Укргазбанк (державний); 8) СІТІбанк Україна (Citigroup, США); 9) ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина); 10) Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія) [11].

Розрахунки аналогічних показників рівня концентрації для банківської інфраструктури України представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Результати розрахунків концентрації ринку банківських послуг за обсягам активів

<i>Коефіцієнт/індекс/показник</i>	<i>2020 р.</i>	<i>2021 р.</i>	<i>2022 р.</i>
CR3	63,02	53,75	57,75
CR5	78,42	67,39	72,61
CR10	99,81	90,52	96,36
ННІ (Індекс Херфіндаля-Хіршмана)	1541,64	1185,82	1393,54
Кількість банків	74	71	67

Джерело: власні розрахунки авторів.

Отже, розраховані показники свідчать, що рівень концентрації українського банківського ринку в цілому є вищими, ніж у середньому по країнах ЄС. Варто також зазначити, що в умовах кризи рівень концентрації найбільших банків зростає (2020 р. – рік пандемії та локдаунів; 2022 р. – рік повномасштабної війни) та знижується при вирівнюванні економічної активності в країні.

Висновки. Кредитний ринок у всіх країнах Європи постійно розвивається й удосконалюється. Банківські та небанківські кредитні установи є невід’ємною його частиною і пов’язані між собою. Вони безперервно оновлюються, конкурують, впливають на діяльність один одного та кредитний ринок загалом. Рівень концентрації кредитного ринку у країнах ЄС є нижчою, ніж в Україні. Це свідчить про значну нерівномірність розвитку банківських установ в Україні. Зокрема, у 2020 р. 99% банківських активів було зосереджено в руках перших 10 банків. Не зважаючи на незначне зниження значення відповідного показника у 2022 р., він залишається досить високим – 96%. Це дає нам підстави припускати про наявність ринкової влади у найбільших банків. Це негативно впливає на розвиток кредитного ринку України, обмежує доступність відповідних послуг споживачам, зокрема через високу їх вартість.

Conclusions. The credit market in all European countries is constantly developing and improving. Banking and non-banking credit institutions are an integral part of it and are interconnected. They are constantly updated, compete with each other and influence each other's activities and the credit market as a whole. The level of credit market concentration in

EU countries is lower than in Ukraine. This indicates a significant uneven development of banking institutions in Ukraine. Yes, in particular, in 2020. 99% of banking assets were concentrated in the hands of the first 10 banks. Despite a slight decrease in the value of the corresponding indicator in 2022, it remains quite high – 96%. This gives us reason to assume that the largest banks have market power. This negatively affects the development of the credit market of Ukraine, limits the availability of relevant services to consumers, in particular, due to their high cost.

Список використаних джерел

1. Bonini S., Dell'Acqua A., Fungo M., Kysucky V. Credit market concentration, relationship lending and the cost of debt. *International Review of Financial Analysis*. 2016. Vol. 45. P. 172–179. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2016.03.013>
2. Kukk M., Paulus A. and Reigl N. Credit market concentration and systemic risk in Europe. *Eesti Pank Working Paper Series*. 2022. Vol. 4. Doi: 10.23656/25045520/042022/0194.
3. Number of banks in Europe 2022, by country. Statista 2023: веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/940867/number-of-banks-in-europe-by-country/> (Last accessed: 27.03.2023)
4. Petersen, M. A., & Rajan, R. G. The Effect of Credit Market Competition on Lending Relationships. *The Quarterly Journal of Economics*. 1995 110 (2), 407–443. DOI: <https://doi.org/10.2307/2118445>
5. Yannelis C. & Zhang Lee A. Competition and Selection in Credit Markets. Working Paper of Becker Friedman Institute. 2021. No. 99. DOI: <https://doi.org/10.3386/w29169>
6. Васильчишин О. Б. Концентрація банківської діяльності та її вплив на фінансову безпеку банківської системи України. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Том 2. Вип. 1. С. 28–40.
7. Гасюк М. О. Оцінка індексів концентрації банківської системи України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 2 (118). С. 99–104.
8. Комплексна програма розвитку фінансового ринку України до 2020 року. Постанова Правління Національного банку України № 391 від 18.06.2015. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> (дата звернення: 27.03.2023).
9. Кульпінський С. В. Вплив концентрації банківського сектору України на його прибутковість. *Наукові праці НДФІ*. 2007. Вип. 3 (40). С. 104–109.
10. Національний банк України. Огляд банківського сектору: лютий 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4 (дата звернення: 29.03.2023).
11. Рейтинг надійних банків України за березень 2023: веб-сайт. URL: <https://forinsurer.com/rating-banks> (дата звернення: 29.03.2023)
12. Non-financial corporations - statistics on financial assets and liabilities. Eurostat 2023: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Non-financial_corporations_-_statistics_on_financial_assets_and_liabilities#Assets_and_liabilities (Last accessed: 29.03.2023).

References

1. Bonini S., Dell'Acqua A., Fungo M., Kysucky V. (2016). Credit market concentration, relationship lending and the cost of debt. *International Review of Financial Analysis*. Vol. 45. P. 172–179. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2016.03.013>
2. Kukk M., Paulus A. and Reigl N. (2022). Credit market concentration and systemic risk in Europe. *Eesti Pank Working Paper Series*. Vol. 4. Doi: 10.23656/25045520/042022/0194
3. Number of banks in Europe 2022, by country. Statista 2023: web-site. URL: <https://www.statista.com/statistics/940867/number-of-banks-in-europe-by-country/> (accessed: 27 March 2023).
4. Petersen, M. A., & Rajan, R. G. (1995). The Effect of Credit Market Competition on Lending Relationships. *The Quarterly Journal of Economics*. 110 (2). P. 407–443. DOI: <https://doi.org/10.2307/2118445>
5. Yannelis C. & Zhang Lee A. (2021). Competition and Selection in Credit Markets. Working Paper of Becker Friedman Institute. No. 99. DOI: <https://doi.org/10.3386/w29169>
6. Vasylychshyn, O. B. (2017). Kontsentratsiia bankivskoi diialnosti ta yii vplyv na finansovu bezpeku bankivskoi systemy Ukrainy (Concentration of banking activity and its influence on the financial security of the banking system of Ukraine). *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky (Ukrainian Journal of Applied Economics)*. Vol. 2. No. 1. P. 28–40 [In Ukrainian].
7. Hasiuk M. O. (2016). Otsinka indeksiv kontsentratsii bankivskoi systemy Ukrainy (Evaluation of concentration indices of the banking system of Ukraine). *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy (Socio-economic problems of the modern period of Ukraine)*. No. 2 (118). P. 99–104 [in Ukrainian].

8. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho rynku Ukrainy do 2020 roku (Comprehensive program for the development of the financial market of Ukraine until 2020). Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy (Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine) No. 391 from 18.06.2015. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> (accessed: 29 March 2023). [In Ukrainian].
9. Kulpynskiy S. V. (2007). Vplyv kontsentratsii bankivskoho sektoru Ukrainy na yoho prybutkovist. (The influence of the concentration of the banking sector of Ukraine on its profitability). Naukovi pratsi NDFI (Scientific works of NDFI). No. 3 (40). P. 104–109. [In Ukrainian].
10. Natsionalnyi bank Ukrainy (National Bank of Ukraine). Ohliad bankivskoho sektoru: liutyi 2023 (Banking Sector Review: February 2023). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4 (accessed: 29 March 2023). [In Ukrainian].
11. Reitynh nadiinykh bankiv Ukrainy za berezen 2023 (Rating of reliable banks of Ukraine for March 2023): web-site. URL: <https://forinsurer.com/rating-banks> (accessed: 29 March 2023). [In Ukrainian].
12. Non-financial corporations - statistics on financial assets and liabilities. Eurostat 2023: web-site. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Non-financial_corporations_-_statistics_on_financial_assets_and_liabilities#Assets_and_liabilities (accessed: 29 March 2023).